

infinite est eius sapientia & prudentia, quæ mutationem consilij & voluntatis nullam admittit. Quoniam ergo hoc die completa est diuisio; Dixit: inquit Moses, Deus, ab æterno videlicet, vt fiat diuisio & appareat arida, hoc est tantisper fiat diuisio, donec appareat arida, Et quando appareret arida: Nunc tertio creationis die; subiungit enim: Et factum est ita, nunc nimirum post secundum diem, quem iam ante completum dixit, & ante finem tertij diei, quem post vers. 13. concludet. Quod si inchoatam & perfectam pariter diuisionem vno die quis comprehendere velit, quæ erit in creatione ordinis & legis nature constitutio, cum nunc successiue & per causas ac consequentia media illam operari videamus? Necessario tum sequetur Deum omnia creasse, præterito omni ordine & lege nature, atq; hæc postea ipsi nature præscripsisse, atq; indidisse, quod absurdum planè est & impium cogitare. Res enim suam naturam & legem operandi, secum ex creatione adferre debent, nisi Deum in creando aut consilio aut potentia non satis valuisse sentiamus. Igitur cum secundo versu aquas forti flatu mouerit, intelligimus illum naturalem causam sequentibus operibus instituisse, & iam inde terram ab aqua segregari coepit, hoc autem die tertio hanc segregationem perfectam & completam fuisse. Hac segregationis causa naturali obseruata, simul inæqualitatis terræ, & sinuum maris causa, innotescit, idem enim venti impetus APHAR illud principio creatum, ita ex diuersis partibus euasit, vt vehementer in altum tolleretur, atq; hinc subsidentem terram in altum colligeret, inde vero profundas maximasq; valles & cauaturas efficeret. Cogitabis ergo ea parte qua nunc est mare Atlanticum, vehementissimum ventum in APHAR incubuisse, similiter & ea parte ferè, vbi nunc Asia & noua India dirimuntur, eosq; ventos vastas ibidem excauationes terræ subsidentis fecisse, & in altas continentes illam cumulasse, varios item hinc inde turbines ortos, qui minores cauaturas effecerint, & vndis vtrinque in altum subuectis, terram in montes congefferint. Ita collidentibus vndis, & terram ab aquis segregatam, & per medias regiones in montes collectam altissimos intelliges. Sic per Aphricam mons Atlas, & montes Lunæ, per Asiam mons Imaus & montes Caspij, ceteriq; passim montes, haud dubiè nati sunt. Aquæ autem post longam agitationem ab omni terra defœcata, & in cauitates illas collectæ refederunt, vbi terminum eis posuit Deus, vt ait Dauid Psal. 103. v. 9. nimirum cum graua omnia ad centrum mundi quæ possunt proximè accedant, & aqua quæ fluxa & labilis est, non potens accumulata consistere, quemadmodum terra potest, semper illa ad decliuorem locum labitur, quousque in imo ad libellam se constituerit, vnde per se ascendere nequit, nisi fundum occupante grauiore. Inde fit vt aquæ omnes, non obiectis altioribus repagulis in mare defluant.

Hic iam cogitandum est, solem lunamque & reliqua sydera eousq; collecta & compacta esse, vt in natura sibi indita vires intensiores habere incipiant, iam enim in tertium diem lucis claritate ac virtute naturali creuerunt, proinde in exsiccanda terra plurimum illam adiumenti adferre certum est. Ventus etiam vtcunque adhuc per aërem spirans, humores à sole excoctos & extenuatos è luto eduxit, vt duabus de causis terra exsiccaretur, & in maiorem soliditatem coalesceret. Sic vt habet Dauid Psalm. 23. firmavit Deus terram super aquas, siccitate videlicet & soliditate, sine quibus ipsa fluxilis permansisset, & ad ima relapsa aquis natura sua subsedisset, vt pote grauior, & illas in altum cedere coegisset. Cæterum hanc terræ siccitatem, non absolutam intelligere oportet, sed mediocrem, quanta ad terræ stabilimentum, & ad plantarum creationem sufficeret, siquidem antequam plueret, creatæ fuerunt herbæ, quæ succo indigent, & homo ex luto formatus fuit die 6. Quin & hoc considera, si omnino sicca fuisset terra, non potuisset in altos montes attolli, & consistere, humor enim aliquis terram compingit, illo autem expers, omnino dilabitur vt arena, neque etiam gignendis ijs quæ in visceribus eius efficere voluit Deus, idonea fuisset. Obseruandum etiam hic est, quanta prudentia fuerit creatoris in excauandis sinibus illis, aquarum receptaculis, ita enim maria per vniuersum mundum distribuit, vt omnia regna mundi inter se mutuo tractare commercia, & quæ natura aut ars dederit, quouis transuehere possint, tum vt quod maximum est, terra cum aquis collectis vnam efficiens spheram, in suo æquilibrio permanserit, alioqui enim terra non fuisset supra aquas firmata, sed plus ponderis in vnam partem collectum, totam terræ massam versus centrum grauitatis & mundi depressisset, aquasque ex altera parte incumbentes illa terræ depressio altius in sublime sublatis defluere fecisset, & terras proximas occupare. Postquam enim terra aquis in eadem quantitate grauior est, necesse est primum terræ corpus per se in æquilibrio consistere. Deinde maria orbem terræ ambientia, & inter se communicantia sic distribui, vt vndeque in æquilibrio iacentes, non plus ponderis adferant in vnam spheræ medietatem, quocunque tandem circulo illam finias, quam in alteram illi oppositam. Si non communicassent maria, sed quædam proprijs sinibus conclusa mansissent, potuisset terra aliquo modo, etiam si non per omnia in se ipsa æquilibris consistere. Quod enim in vna eius medietate defuisset ponderis, suppleuissent aquæ in eadem conclusæ. At cum vsus & officium marium postularet, eorum inter se communicationem, propter necessariam circumnauigationem, idem etiam postularet fluminum exoneratio, quæ per solam marium communicationem, æqualiter & iuxta æquilibrio, in omnes spheræ partes distribui potest, necessarium in primis fuit, quod dixi, terræ per omnia æquilibrio, neque potuisset aquis illud compensari: illæ enim in parte leuiore altius cumulanda fuissent, quam in grauiore, proinde & defluisissent, donec æqualem vndique à centro altitudinem nactæ fuissent. Quod si has, aquas æquilibrum compensantes, ita circumuallatas demus, vt effluere non possint, tamen duo inconuenientia sequuta fuissent, vnum quod corruptioni obnoxia, vicina infecissent, nec rebus humanis debitum vsu præstitissent, alterum quod vel in viscera terræ exsucta, vel exhalatione paulatim extracta, locum suum deseru

deseruissent, & æquilibrium totius abstulissent. Quod si ratione aliqua, ibi conseruari posse aquas, contendat aliquis, respondebimus frustra per plura, operosiora, inutiliaque ex reliquo media fieri, quod sine huiusmodi & compendio, & vtilius fieri potest. Quamobrem stat sententia machinam terræ in se ipsa æquilibrem esse, & ex consequenti etiam mare, quod illius sinibus continetur, tum etiam hoc continuo moueri, ne corrumpatur & inficiat aërem, ac pisces interficiat. Quin etiam terram intus ac foris diluit, vt munda & salubria sint omnia, corruptione omni, motu & attritione consumpta ac difflata. Hęc omnia importat centri grauitatis & mundi constitutio, quæ si à veteribus cognita & examinata fuissent, de noua continentis, quæ nostro seculo inuenta est, deque meridionalis continentis, quæ nec dum explorato polo Antarcticò subiaceret, situ & magnitudine prope verum iudicassent. Etenim cum terræ veteribus cognitæ 180. gradibus longitudinis comprehendantur, hoc est, dimidiam tantum spheram occupent, necessarium erat tatumdem terrarum in altera medietate extare. Et cum Asia, Europa & Africa pro maxima parte vltra æquinoctialem, versus boream sint sitæ, necesse erat tantam continentem sub antarctico poli existere, quæ cum Asiæ & nouæ Indiæ, siue Americæ partibus meridianis, reliquis terris æquiponderaret.

Terram sic, vt dictum est, ab aquis segregatam & animalium vitæ apparatus Deum, inquit Moses, vocauit EREZ, hoc est terram, & aquas collectas IAM, id est maria. Non est autē putandum quod statim separatione hac facta, hæc nomina protulerit, quemadmodum nec antea dici, noctis & cœli nomina, cui enim ea dixisset, cum nec dum, homo cuius hæc opera cognoscere maximè intererat, creatus esset? nisi quis angelis dicta contendat. Caterum aliud & grande mysterium hic insinuari persuasum habeo, videlicet immensæ dilectionis, amantissimæque & beneficentissimæ conuersationis Dei cum homine, quem singulari proposito ac studio creauit, testimonium. Existimo enim hanc nominum patefactionem non hoc die, sed postea in familiari colloquio Adamo factam, significare. Etenim cum Gen. 2. v. 19. animalia ad Adam adduceret Deus, vt illis nomina inderet, non dubium est, quin latior ipsi sermo fuerit, & de creatione rerum pluribus cum illo egerit, lucem, diem, noctem, cœlum, terram, mare, solem, lunam, præcipuasque mundi partes nominando, quò postea ris veram totius opificij historiam tradere possit, vt etiam illa ab Adamo ad Mosē usque, mediocriter conseruata fuit. EREZ vocabulum (vt Augustini Eugubini verba referam) propriè designat, quod calcatur, à verbo RAZAZ, addita iuxta idioma hebraicum litera aleph, quod consilium creandæ terræ demonstrat. Creata est enim vt ab animalibus nobilissimis, quibus omnia creabantur, calcaretur. IAM, id est consonans, fremens, tumultuans, fit à verbo HAMAH, quod fremere, vociferare, ac stridere significat. Igitur ex hac Augustini deductione liquet EREZ & IAM, talem terram talesque aquas, quales nunc sunt terra, quæ animalibus terrestribus est pavementum, & euntibus, quiescentibusque sustentaculum præstat, ac mare vastum, quod ex congerie fluminum collectum perpetuò fluit ac refluit, sonitum stridoremque efficiens. Et quidem terra cum à terendo dicatur, propriissime voci EREZ, respondet. Aduerte & hoc quod ibidem Augustinus monet. THEHOM ab eodem verbo HAMAH deriuari, adeoque abyssum frementem & tumultuantem signare, ex nominis ergo significato intelligis ventum illum discretorium, de quo cap. 7. disserui, statim à principio in chaos fuisse, nec alium ibi spiritum quam statum hunc, totam molem exagitantem intelligendum esse, proinde & naturali partim modo discretionem aquæ & terræ factam fuisse.

FABRICÆ MVNDI

Caput vndecimum.

De creandorum quadruplici gradu & ordine.

HAstenus ea tantum sunt creata, quæ ad generationem eorum pertinebant, quæ homini ad vitam sunt necessaria, quæque eorundem domicilia erant futura, hoc est, elementa ex quibus, aut ea, quorum opera illa erant generanda & sustentanda. Diuidit communis sensus creata omnia in tres classes, aut potius gradus, in ea quæ sunt, ea quæ vegetantur, & ea quæ sentiunt: quæ diuisio si recte intelligatur & expendatur, elegantissimè speculationi nostræ conuenit, eamque plurimum iuuat, & sapientiam adfert. In primo gradu non oportet nudam essentiam sine omni forma & qualitate atque efficacia, qualem somniant primam materiam philosophi intelligere, nihil enim tale creasse Deum ostendi, sed illa cogitanda sunt, quæ quæcunque sint virtute aut potentia, tamen sine omni sunt motu, ita vt vbicunque iaceant, stent, pendeant, immota per se maneat, nec augmentum sibi vllum assument, vel vt planius dicam, quæ in se vim crescendi non habent, sed vt natura primum formauit, ita sunt & manent, nihil in se vitæ habentia. In 2. gradu sunt omnia quæ in sese primum vitæ gradum habent, videlicet vim vegetandi & crescendi, nec altius ad vitam ascendunt. In 3. gradu sunt quæ præter vegetatiuam, etiam vim sensitiuam habent, ac propria virtute, pro sensus conditione, se mouent. Hucusque ex prima materia procedunt creationis gradus, & quia animam hominis, quo solo à brutis differt, non ex prima materia, sed priuatim & singularim à deo creari vulgo credunt, hominem ipsum cæteris animalibus annumerant, & in 3. creaturarum gradu comprehendunt. At vero cum suo loco ostendero, etiam animum hominis ex prima materia per intermedios perfectionis gradus deduci, quæ ratio in illo creaturarum gradu constituendum esse patebit. Est itaque primus gradus eorum quæ sunt, 2. eorum quæ sunt & vim habent vegetatiuam, primum vitæ gradum, tertius eorum quæ sunt, vegetantur,

&

& sentiunt, atque ex sensu mouentur voluntariè, quartus eorum quæ sunt, vegetantur, sentiunt & intelligunt atque ratiocinantur, aut breuiter, 1. quæ sunt, 2. quæ crescunt, 3. animalia quæ sentiunt, 4. quæ intelligunt & ratiocinantur, superiores enim gradus inferiores complectuntur. In hos 4. gradus oportet philosophantem diligenter animum intendere, & ordinem creationis his gradibus ascendentem & progredientem obseruare. Neque tamen cogitandum est, omnia quæ sunt primi gradus, procreata fuisse ante ea quæ sunt secundi, non enim lapides pretiosos & metalla ante herbas existere necesse fuit. Hoc enim statuendum est in primis, ea primum creanda fuisse, quæ hominis usus mox postulabat, gemmæ & metalla etiam si diu post hominem sint nata, nihil incommodi adferre poterunt. Verum dices mihi, ante septimum diem creata illa esse oportuit, recte dices, sed attende ea tum creata censeris, quando terræ mandauit Deus ista generare, terra enim constituta est mater horum, & mater manet, penes se & ex se semen concipit, unde illa perpetuo generet, ac pro sua fecunditate suo tempore perficiat, at tarditas perfectionis nouæ speciei generationem non remouatur, quia ipsa vltima est, nec consequenter generat. Quod si gemma gemmam, & metallum sibi simile, debuisset procreare, tum vim specificam & seminariam oportuisset metallo & gemmæ indi, quod creatoris erat non terræ, sic vtique ante septimum diem gemmæ & metalla perfecta esse, & virtutem specificam sibi à Deo inditam habere debuissent. Quod si ordinem in Genesi mundi expressum obseruemus, tertio id die cum herbis faciendum fuisse videtur, similis enim fuisse in vtrisque generandi modus, & vterque in eodem gradu, vegetantium scilicet, numerandus fuisse, adeoque pariter adoleuissent. Itaque cum horum seminaria ratio penes terram maneat, licet adiutrix & fortasse formatrix aliqua virtus ex cœlestibus accedat, censendum est, horum creationem tum perfectam fuisse, cum seminaria ratio & vis generandi, terræ à domino impressa fuit, quod nihilominus eodem hoc 3. die, iuxta naturalem rerum progressum, factum credibile est, cum terra sufficienter solidata fuit, & astra iam proximè suam formam compleuerant. Nullum igitur inconueniens inde nascitur, si metalla & gemmæ & quæcunque similiter à terra genita, propriam sui propagandi vim non habent, post aliquot demum annos, procreata dicantur, & fuerint, cum ratio seminaria & vis specifica, principio terræ indita fuerit, quæ generationem complent.

Hic iam duplex generationis ratio occurrit, quæ prudenter distinguenda venit, vt ne iustus creationis ordo in Genesi manifestè conspicuus turbetur, & ordinis quoque ratio per omnia constet. Vna est ipsius speciei, quæ semper sibi simile profert, vt equus equum, ouis ouem, &c. vsque ad finem mundi, quia ex propria substantia, & per propriam generandi vim, de cuius supra omnem modum admirabili mysterio sequenti capite dicemus. Altera est quæ non sibi simile, sed specie differens, pro qualitate spirituum diuersi generis concurrentium gignit. Sic terra, aurum, sulphur, plumbum, &c. generat, sibi dissimilia & alterius speciei, cuius vim in se habet ex creatione, non autem postea nec aliunde nisi ab opifice creatore acquirit. Vides ergo duplicem generationem specierum, quarum quæ à specie ipsa fit, speciei etiam intra sex dies creationis perfectionem requirit, quo specificam illam vim generandi à creatore accipiat, quam nec terra nec cœlum, nec aliqua prius creata species dare potest, solius creatoris est eam vim creatis speciebus indere. Propterea versu 22. etsi aquæ primas species piscium & volatilium produxissent, non tamen illis totis earundem specificam vim perpetuam & propriam fecit, sed eandem vim in propria materia earundem specierum ex aquis sumpta, inchoatam cum animalibus ipsis perfecit, iidemque impressit atque indidit, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, volatile quoque multiplicet sese in terra. Quæ vero species hanc benedictionem non acceperunt, eæ neque ex se multiplicari possunt, sed accidentariam quandam generationem habent aliunde, nimirum ex certo elemento, aut elementis quibus eam generationis vim Deus indidit, tunc haud dubiè, cum perfectam speciem nata propriam quæque naturam propriamque spiritum adepta fuerunt, quemadmodum & animalibus perfectis eandem vim indidit. Quamobrem cum harum specierum specifica vis, elementis iam perfectis impressa sit, non opus fuit lapides, gemmas, metalla & reliqua eiusmodi, ante septimum diem in conspicuum proferre, eorum enim creatio iam in elementis facta erat, nec vltiore creatione opus habebant, eorum generatione naturaliter iam ab elementis pendente.

Iam hisce rerum gradibus constitutis, secretioris philosophiæ studiosus diligenter perpendat, qui horum sint nobiliores, & quo ordine, quibusque & quot medijs, ad suæ speciei perfectionem adducantur. Quoniam autem intellectus & ratio aliquid supra sensum & virtutem motiuam addit, & hæc plus habet quam vegetatiua, rursus hæc primus eorum quæ sunt ad vitam accessus existit, facile intellectu est, hos gradus quo ordine enumerantur, eo etiam à natura formari ac nobilitari. Exemplum omnium in hominis generatione habemus, in quo vis specifica à parentibus semini impressa, eique innata primum corpus & viscera format, quæ tantisper dum cor formatur in primo consistunt gradu, at mox corde formato vegetam naturam induunt, & alimentum ad se trahere ac crescere incipiunt, post hebdomadas autem circiter sex, tertium adepta gradum, se mouent, ac tum quidem nullum intellectus siue animæ rationalis vestigium, in foetu licet deprehendere, necessariò tamen animæ rationalis substantia, etiam in primo conceptu illi adest, si generari illam à parentibus concedimus, at formatur tum illa adhuc, & postremam

postrema vt nobilissima perficitur. Proccedit ergo omnis generatio ab ignobiliore ad nobilius, & summo cuiusque speciei fastigio perficitur, nec vltra ascendit. Nihil enim suæ speciei metam supergredi valet, quia vires ei vltiores datæ non sunt, sed benedictio generationis, ipsa specie terminatur. Sic ea quæ sunt tantum, quantumuis in suo genere nobilitate cetera excedunt, ad crescendi tamen potentiam non pertingunt, quæ vegeta sunt, alia quidem alijs sunt nobiliora, verum ad sensum non perueniunt, & animalia quorum in sua specie vestigium est sensus & motus, ad intellectum non pertingunt, hic enim superat omnia, & Dei refert imaginem. Hunc nunc eundem ordinem obseruabis, lector, in rerum creatione seruatum esse, hætenus enim creauit Deus ea quæ sunt, deinceps ex his ipsis assumpta nobiliore substantia, creabit ea quæ sunt secundi gradus, nimirum herbas & plantas, deinde animalia, quæ sunt tertij ordinis, & in his primum quæ ex aquis sunt & ignobiliora, postea terrestria, quæ subtiliore & sicciore, calidioræque spiritu dotata, subtiliora etiam sunt sensu, & ad intellectum non nihil accedunt, denique hominem ipsum, qui cæteris omnibus ratione & sapientia dominaretur, Ita nobiliora posterius creantur, quia nobiliore ac magis defecata digestaque materia egent & proinde tardius perficiuntur, natura quæ prius creata est, iuxta suum genium & modum ab idea Dei inditum semper operante. Est autem idea Dei opus sapientiæ eius, voluntas ordinis, virtutis & proportionis, rerum creandarum & sustentandarum. In summa, si quis intentius ordinem rerum perscrutetur, & specierum communionem differentiamque consideret, intelliget creationem rerum ab ima & ignobilissima specie sic fere sursum ascendere, quemadmodum arbor primum vnicum habet truncum, in quo omnia quæ sunt à radice ad summum vsq; sunt vnum, communionem speciei, singulis interim partibus suas in eo venas habentibus, cum vero ad aliquam differentiam incipiunt accedere, fit prima trunci diuisio in ramos, ramus deinde quilibet vnus aliquandiu existens, donec in diuersum illius venæ abeant, fit secunda diuisio ac sic deinceps, donec ad extremos ramos & fructus peruentum fuerit. Ita chaos vnicum omnium specierum creandarum est truncus, radicem & initium in vniuersali idea creatrice, quæ est in mente & voluntate diuina, habens. In hoc trunco omnia adhuc vnum sunt, in seminaria ratione chai latentia & communicantia, porro vt vniuersalis illa idea creatrix rerum, per diuisionem in determinatum specierum numerum & formam sese paulatim ascendendo diuidit, ita ex vna simplici incomposita specie chai, paulatim specierum differentia oriuntur: tantisper enim omnium destinatarum specierum substantiæ vnà manent, donec in eo in quo communicant perfectè ad differentiam vergunt, inde quæ adhuc communicant, vno ramo contentè cohærent, donec in propriæ speciei viam perueniant, suam quæque altissimam siue extremam & perfectam speciem sectantes, sic omni vnde quæque veluti per omnes creaturæ ramos facta excoctione, distillatione, defecatione, extenuatione, sublimatione, aut quocunque tandem modo, actus iste ad supremum operationis scopum tendens nominandus est, tandem ad singulas species conceptas peruenitur. Cæterum id memoria tenendum est, quæ superioris sunt gradus tardius perfici, quandoquidem per intermedios gradus ascendunt. Sic animal cum tres ascendat gradus, nimirum per esse, & per vegetam speciem vsque in sensum & motum, necessè est vegetantia vno gradu prius perfici. Ita enim de idea illa in Deo vniuersali cogitandum est, illam in creatione ita suas impressiones facere, vt à trunco incipiens, ordine inconfuso ac recto tramite, paulatim per nobiliores & nobiliores ad summæ speciei productionem tendat, & quæ vnus sunt gradus simul perficiat. Deinde quæ sequentis & nobilioris, vt in creatione plantarum, animalium & hominis videmus. Iam species quæ in vno gradu consistunt, siue vnus sunt generis, vt in plantarum genere salix & quercus, gradibus quibusdam excellentiæ aut nobilitate inter se distinguuntur, quamobrem perfectius aut nobilius quid, tardiusque effectus est in vno quam in altero, inde fit quod tardius quercus quam salix crescat & adolescat. Non minus tamen quercus quam salicis creatio tertio die fuit absoluta, nam vt mox videbimus vis specifica simul cum germinante herba nata, plantæque per ideam formatricem impressa est, duobus enim his creatio eorum quæ sibi simili sunt gignitura, absoluitur, specie ipsa & specifica, hoc est, propagandi speciè virtute, quæ deinde sequuntur incrementa & fructuum generatio, opera sunt ipsius speciei naturalia, virtutem illam & creationem consequentia. Hic autem meminisse oportet, quod septimo capite diximus. Mox vt materia rei alicuius parata fuit, simul species rerum inde creandarum nata est, tametsi res ipsa serius adoleuerit, vt sol primo die cum lucem Deus crearet, creari cœptus est, cum quarto demum die perfectus fuerit, sic paratis aquis, tertio die species piscium creari cœperunt, & exsiccata terra species animalium terrestrium, cum hæc quinto demum die perfecta fuerint, sic tertio die species quoque herbarum & plantarum creari cœpta est, licet quarto demum die absoluantur. Moses enim tempus absolutorum operum tantum notat. Simul ergo species plantarum & terrestrium animalium, perfecta eorum matre terra, natæ sunt, sed quæ solidioris erant substantiæ tardius absoluta, vt quercus quarto die serius adoleuerit quam herbæ. His de gradibus & ordine rerum creandarum consideratis, ad plantarum creationem veniamus, quæ est altera pars operis huius dici tertij.

FABRICÆ MVNDI

Caput duodecimum.

De herbarum & arborum creatione, & Spirituali substantia.

Postquam

Postquam tertio die, primò separavit aquas, quæ sub cælo sunt à terra, durante adhuc flatu, alterū opus huius diei sequitur, creatio herbarum & arborum, de quo nunc agemus. Quandoquidem homini, & cæteris animalibus ex herbis & fructibus viuendū erat, ad secundum rerum gradum, qui est primus vitæ, procedit creatio, & quia in illorum alimentum erant transitura, modum inuenit Deus, quo multiplicarentur per semen & vim specificam, quibus Deus benedixit, vt sufficerent omnibus animalibus, etsi enim non addatur benedictio multiplicationis, ea satis intelligitur facta ex eo, quod reliquis creaturis eam adiecit, & ver. 29. 30. omnibus animalibus ea in escam donat. Benedictio autē quæ exprimitur, piscium & auium est ver. 22. Crescite & multiplicamini & replete aquas & terram. Et hominibus dicit, v. 28. Crescite & multiplicamini & replete terram & subijcite eam, atque dominamini piscibus maris, & volatili cæli, & omni bestiæ reptanti super terram. Parata igitur terra ad generationem, dixit Deus: Germinet terra germen, herbam producentē semen iuxta speciem suā, vt habet sequenti versu, hoc est, ex quo eiusdem speciei herba nasci potest, & arborē fructiferā, facientem fructum iuxta speciem suam, cui insit semen suum super terram, hoc est, faciat fructum in quo nascatur semen eiusdem speciei, interea dum crescit arbor super terram, ex quo eiusdem speciei nasci potest arbor. Cum inquit germinet, certum est non statim, vt dixit, herbā & arborē perfectam fuisse, sed ex puncto & veluti atomo terræ, non aliter quam ex semine (quod exiguum cum sit, omnem tamen virtutē suam in minima sui parte & gemmula, quæ altero sine comprehenditur & latet (per specificā Dei ideam & benedictionē pullulauit, germinauit, & sensim in adultam plantā aut arborē excreuit.

Postquam nunc ad primum gradum vitæ peruenimus, necesse est spiritualis substantiæ, à qua vita sita originem habet, naturam & conditionem rimari & prosequi. Vt omnia per euaporationem & exhalationem ex chao, orta dixi à capite sexto, deinceps ita paratis nunc elementis ad generationē, & cælestibus ad influentiam, virtutum atomos siue minimas particulas aquæ & terræ assumpsit omnipotens creator, quibus specificam vim iuxta ideas, & pro numero idearum in sapientia sua comprehensarum indidit, & addidit sibi simile generandi benedictionem, vt multiplicarentur eadem perpetuò specie conseruata. Est autem spiritualis substantia, nobilior cuiusque elementi aut corporis generatiui pars, quæ attrahendo alimentum, in suam naturam conuertendo, & ad incrementū corporis protrudendo vim ex benedictione & natura habet. Sic terra, aqua, aër, & cætera corpora ex se spiritalem substantiam exhalant mediante calore, quæ à specifica seminis substantia, in eandem naturam & speciem conuertitur, & incrementum, aut motum, aut sensum pro conditione speciei suppeditat. Si milis substantia cum in visceribus terræ generatur, & intra terram suam speciem profert, non incrementum speciei adfert, sed in ipsam coagulatur & colligatur, insolubilis ab ea, nec aliorum exhalat nullum sui odorem nec virtutē effundens, nisi attractu & operatione permanentis qualitatis. Sic aurum in quantitate spiritualis substantiæ coagulatur, nec accipit incrementum, quin potius à calore sulphureo contrahitur, vt fiat ponderosissimum. Lapides similiter generantur. Herbarum & arborum cum crescere debeant, molle & ductile alimentum habent, proinde & odores & virtutes exhalant, & tandem paulatim consumuntur cum crescendo maturuerint. Hæc spiritualis substantia sola est, quæ speciem seruat: (intellige quæ in planta est, non quæ extra) hæc enim primum ab illa attracta mutatur in speciem, deinde alit & conseruat, & quamdiu nihil ipsam speciem corrumpit, tam diu alit, semper eisdem caracterismos, foliorum, florum, ramorum, fructuum, odorem, saporem, colorem & reliquæ accidentia conseruans, adeo pertinaciter, vt si surculus vel gemma alteri plantæ inseratur, ibi quoque suam indolem sequatur, omne alimentum in suam speciem mutando. Quodlibet autem alimentum sic attractum in formam eius partis, ad quam vltimò peruenit, mutatur. Sic succus arboris cum ad fructum peruenit in speciem fructus mutatur, cum ad folij, in folium abit. Et alimentum animalis cum ad epas vltimo attractum est, in epas transit, cum ad musculi alicuius radices, in eius substantiam transit, & sic de omnibus: quodque autem membrum ad se trahit, quod illi magis est idoneum. Quædam autem quæ corpori alendo inidonea sunt, natura expellit, alia in crines, alia in vngues, alia in scabiem, alia aliter aut plane extra corpus. Quædam quæ occulta vi, visceri alicui sunt appropriata, naturali affectu eo tendunt. Propterea diuina admodum res est, ista seminaria & spiritualis substantia, in qua omnis specifica vis & conseruatix virtus à creatione inest, in qua omnis corporis motus animali necessarius mediante corde cietur. Cor autem primum ab ipsa formatur in medulla animalis, vt omnibus eius extremis illius virtus sit præsto, & semen simile ad generationem præstat, vt eiusdem speciei maneat continuatio vsque ad finem rerum. Illud autem sciendum est & considerandum, ipsam speciem non ab astris fluere, sed ab eo cui Deus primum indidit, & ad generationem benedixit: adiumento quidem sunt astra, sed omnium specierum origo & radix est in his inferioribus. Cum autem mundus hic sit vt veluti vnum corpus, partes inter se harmonicas & in vnum conspirantes, quemadmodum & singula animalia, habens, ad cuius & Dei exemplar, homo tanquam microcosmus sit conditus, & imaginem Dei referat, & oiconomiam partium similem, credibile est, mundum quoque solem tanquam suum cor habere, veluti principium omnis vitæ, & à principio, cum lux crearetur, initium habuisse & idem officium in mundo, intra conuexitatem firmamenti præstare, quod cor in homine, omnia sursum & deorsum suo calore & lumine fouendo, & propterea in medio illius mundi (paulo altius vt cor in homine) constitutum esse.

FABRICÆ MVNDI Caput 13.

De Ligno vitæ.

d

Talem

TAlem seminariam speciem toto terrarum orbe, ubi ad hoc idonea erat elementi temperies, dedit, ut nusquam illius speciei virtus deesset, non enim locum mutant plantæ, & animalium modo, per terras ambulant, sed suo loco consistentes semen maturum ibi proijciunt, neque transplantandi hominibus data fuit cura, ut quibus omnia sponte offerebantur necessaria. Cumque nihil frustra & sine causa sapientia Dei crearet, quod non ad aliquam vitæ necessitatem sit utile, certissimum est nullum esse morbum, nullum naturæ defectum, cui non propitio remedio prospexerit. Quamobrem tot species plantarum pullulare & enasci fecit, quot conservandæ & sustentandæ hominum vitæ & omnium animalium opus erat, & lignum vitæ in medio paradyfi collocavit, ut homo quousque mandati exercitio & obsequio diuiniior factus, in cœlum transferetur, eius usu vitam salubrem conservaret: sic & bruta animantia suæ naturæ subsidium quærunt, Hirundo Chelidonium, Catus Nepetam, Bufo Plantaginem & Saluiam, Canis graminem, Testudo Cunilam, Mustela Rutham, Ciconia Origanum, Perdix Parietariam, quæ & Perdicium dicitur, Accipiter Hieracum, Columba verbenacam, Pica quoque ægrotans dicitur lauri folia in nidum congerere, quo morbos illis arceat, sic Cervos credimus Dictamnem herbam, quod eius pastu telum eiecisset, sagittarum vulneribus mederi, ostendisse. Cervas Sefeli herbam demonstrasse arbitramur, & Fœniculū nobilitasse Serpentes, nam gustatu & esu ipsius senectam exuere, oculorumque aciem succo eius reficere scimus, quod & pluribus liceret ostendere, quandoquidem natura ipsa animantia docta, plurimarum herbarum vires sibi cognitæ mortalibus indicarunt. Tales autem species plantarum in quaque regione creavit, quales hominibus & animalibus ibidem natis, temperatura convenirent, quod comperimentis sepe numero probatum est, ita ut ex sola plantarum nascentium frequentia animadverti ferè possit, quibus morbis popularibus, nimirum *Evdyu, uioie*, quælibet regio subiecta sit. Ita apud Danos, Phrysiis, Hollandos, quibus Scorbutus dictus morbus frequens, istius quasi proprium medicamentum Coclearia scilicet copiose provenit, Ita ubi in paludosis locis Tamariscus natale solum agnoscit, plerumque lienis ibidem vitij expositi sunt incolæ, quod ex lurido colore, qui in tumescente cute illis efflorescit, hypochondriisque inflatis videre licet. Eodem modo observatur, quibus in pagis circa sepem in arcis frequens Absynthium luxuriat, in iisdem habitatores naturalium viscerum obstructionibus, ventriculi infirmitate, suffusione bilis plurimum affectos, ut facile, nisi prædictæ herbe usu, viscerum meatus referantur, extersaque bile eadem roborentur firmenturque, in Icterus primum, paulo post in Aquam intercutem exorbitent. Et licet quedam sint inimica & venena quibusdam, suo tamen modo adhibita, sunt salutaria, sic ex pessimis venenis fit nobilis theriaca, & nihil est tam alienum à natura hominis conditum, cuius usus alicubi non sit utilis. Nunc de semine agamus. Ex atomis terræ per opus sapientiæ, ideam Dei ac benedictionem, creavit Deus herbas & plantas, sic autem creavit quemadmodum nunc ex semine illa nascuntur, eadem enim est primæ generationis, quæ secundæ, operatio, cum sit & maneat eadem species.

Quemadmodum ergo ex semine nascitur planta, ita & ex atomo terræ, per ideam formato in certam speciem, & è contrario. Ex semine autem gemmula altero sine comprehensa, qua parte seminis apicem facit, humorem terræ aut aquæ attrahit & radiculam unam aut plures facit, pro ratione speciei, perque eas alimentum attractum in alterum sui finem, truncum generat, & consequenter quæ truncum adherent rami & folia, specifica autem vis est in gemmula illa, quæ omne attractum alimentum in suam naturam & speciem mutat. Eadem est ratio in atomo terreo formato per ideam, non enim aliter suam germinationem facit quam semen. Porro illud alimentum attractum ut magis sursum fertur, magis etiam ac magis in formam eius, quod inde nascitur alteratur, in ramos à trunco divisos, in folia, in florem & in fructus. Perfectissimus omnium est fructus in quo absolvitur semen, quod ad multiplicationem speciei datum est. Et superiora per calorem ad ad crescendum excitata, succum ab inferioribus trahunt, radix autem non potens sufficiens alimentum superioribus administrare, novas attrahendi colligit radices, per quas copiosius alimentum colligit. Hinc consequitur, quæ plantæ plures habent radices, eorum superiora maiore alimento opus habent, & fructus sunt humidiores, nisi radicem potior sit usus, quam fructuum, in quo sapientia diuina animalium usus providit, sic herbarum radices esui destinatae sunt, plus succi attrahunt, & radices succulentiores sunt & crassiores, natura præcipue radicibus incrementum non herbis procurante, & quæ longiores sunt, ex siccoris pinguiorisque ferè sunt substantiæ, ut quæ siccius alimentum in profundo quærunt. Multa ex accidentibus & proprietatibus radicum observari possunt, quæ ad naturam, earundem & herbarum, disquirendâ pertinent. Defertur autem succus attractus in herbis sursum, per partes nondum alteratas, in arboribus vero per corticem, utpote spongiosum magis, donec ibi longiuscula mora alteretur à vicina parte, & quod nobilissimum est & defecatius, sursum in flores, fructus & semen attollitur. Multa hic indaganti occurrerent speculationes. Quod vero sic, ut dixi, sursum feratur succus attractus, docent non insitiones surculorum in arboribus, in ijs enim attractus humor primum surculorum cortici communicatur, ubi moram faciens cortices surculorum corticibus stemmatum unit, & post lignum ligno connectit, sed species quæ in stemmate est, mutatur in speciem surculi inserti, sic iuxta mandatum Dei eadem species semper eadem producit, siue ex semine, siue ex surculo insito, & consequenter iuxta illius speciei naturam ramos, folia & fructus ac semen profert. Non inutile etiam consideratum est, quanto tempore: & quanto à terra interstitio, fructu, & semen adolescat, & quibus humoribus plantæ circa radices delectentur, quos refugiant, & si possibile sit, quo pacto succus alteretur per singulos gradus, in radice, in trunco, in folijs, in floribus, in fructu, in semine, sic enim speciei naturæ exactius dinoscetur, saltem hoc in confesso est, alimentum plantæ multo nobilius esse in fructu quam in planta, nobilissimum autem in semine, ut quod est copus est totius creationis illius speciei.

Ex iam dictis colligitur, alias herbas & arbores in alijs regionibus creatas esse, & experientia docet, alias in America siue Noua India esse, quæ nusquam in hac nostra continente, Asia, Africa, & Europa reperiuntur, quæ tantisper in hominum vsu non fuerunt, donec eò aliqui emigrarent, quod post ætatem Christi & Apostolorum factum, opinor: similiter & animalia ibi sunt, quæ in nostra continente minime inueniuntur, quæ haud dubiè à creatione mundi ibi extiterunt, vnde suspicor eas terras diluuiò obrutas non fuisse, cum hominem delere vellet Deus, Gen. 6. vsque ad v. 7. non enim ibi erant homines, proinde nec animalia ibi creata, ibiq; habitantia delenda erant, vt periret homo, quem condidisse pœnitebat, propter causam in animalibus non repertã. In ista vero nostra continente perire animalia debuissent, nisi aliqua in arca fuissent seruata, quia in aquis viuere nõ potuissent.

Quum igitur virtutes ligni vitæ, sparsim toto orbe condidisset Deus, eadem opera vtrique hominis statui consuluit, obedientiæ & peccati, nec vis ligni vitæ in paradiso, aut per orbem sparsa, frustranea fuisset. Impleto enim hominibus mundo, non omnibus ad lignum vitæ patuisset accessus, sed æquiualluissent herbæ ac plantæ sparsim natæ, & fuisset homini certus delectus, & benedictio omnem morbum auertisset. Cum igitur ad vsu & ministerium hominum sapientissimè creata essent, in superiore simul ac inferiore mundo, quam pulchra harmonia tum fuit? vbi imà supremis consentiebant, & ab illis opem expectabant, suprè imis sua dona conferebant, & omnia homini subseruiebant, donec à Deo in cœlesti habitaculum transferretur. Hæc oiconomia, hæc pulchritudo status, inuiolata permansisset, si Adam non peccasset, eadem tamen harmonia, si quis diligentius attendat, in primæ naturæ vestigijs adhuc deprehenditur: nihil enim tam exiguum est, quod non alicui seruiat & à perfectiore dependeat, omnia propter hominem sunt, ad scopum ergo cū omnia tenderent, & scopus ille, homo inq; ex varijs partibus constaret, quæ tamen consentientissimam inter se harmoniam seruarent, vtpote in qua vita consistebat, alia stomacho, alia epati, alia cordi, alia sanguini, alia renibus, &c. subseruiebant, quamobrem tot erant simplicia aut plantæ, quot viscera in homine, & quot viscerum affectiones. Et quum vnumquodque ens attractum alimentum in suam speciem mutet, & sint diuersæ stationes in corpore humano, & diuersæ viæ ad singulas extremas stationes per quas alimentum meæ, puta in ventriculo, in epate, in sanguine in liene, &c. ea simplicia sunt fortiora, aut citius tanquam amica medias stationes permeant, quæ virtutem suam integram ad extremas deferunt, & ibi operantur, quæ vero illic à natura alterari non possunt, ea aut venena sunt, aut naturæ molesta. Quæ in primis stationibus alterantur, amica sunt naturæ, aut exiguæ virtutis. Quæ integra virtute ad extremas stationes penetrant, amica naturæ existentia, ea sunt quæ illi membro aut visceri magis sunt appropriata, & quosdam characterismos habent, ex quibus dignosci possent, si quis diligentissimè perscrutetur, Videmus enim eas quæ magnam naturæ similitudinem habent, etiam in figura communicare, sicut cepæ & allia, & quæ his similia sunt, bulbos habent pro radice, & similem fere herbam sursum generant, si flores colore differunt, hoc pro singularum peculiari proprietate & aliquali differentia fit. Sic multæ sunt herbæ & arbores, quæ folia in ambitu dentata in modum serræ habent, quæ eadem de causa sic germinant, proinde simile aliquid habent in natura, in quo conueniant: multæ item herbæ & plantæ, folia in ambitu minime dentata, sed æqualiter circumscripta habent, multa dentata in acumen abeunt, multa in rotundos veluti lobulos, vt ruta, multa in aciem duram & pungentem, veluti taxus, omnia diligenter obseruanda, siquidem non casu talia sunt, sed ita perpetuo producente natura: quamobrem cum nihil temere natura producat, & eiusdem figuræ eadem perpetuo creata est causa, necesse est multa certa specierum lege similia esse, & natura aliquo modo communicare. Amplius cum cœlestium & terrestrium in eundem scopum, hominem, sit conspiratio & societas, cœlestia autem sint æterna, species etiam in hoc inferiore mundo sint æternæ, easdem semper in figura & forma generationes habent, & singulæ à proprijs in cœlo causis dependent: vtile est in characterismos plantarum intendentes, multa in vnum astrum respicientia, multa item eiusdem naturæ apud medicos peritiores participia colligere & perspicere, in quibus figura, colore, sapore, cæterisque qualitatibus sibi mutuo respondeant, sic enim ex similitudine de natura rerum iudicare discedet. Est enim cuiusq; naturæ proprius character, quem perpetuo seruat, aspirante cõsimili in cœlis natura. Hæc pro mea qualicumque speculatione lectorem admonere volui, quò rem longe vtilissimam, in qua Salomon multam laudem 3. Reg. 4. cap. v. 33. adeptus est, suis studijs adiuuet. Quæ enim præ oculis sunt, & perpetuo eandem legem naturæ, in figura & forma sectantur, quid in studio & industria peruestigare possent? Operosum quidem est, sed omnia vincit labor. Audiui ego industriè & solerter admodum, de herbarum characterismo differentem Illustrissimi Principis Iuliaci Medicū doctissimum, Reinerum Solinandum, qui vtinam in tam necessaria philosophiæ parte pergat aduigilare (si quisquam potest, ille potest, qua est dexteritate ingenij in perscrutanda natura, & causis rerum) breui apodixes characterismorum haberemus, & occultas singulis visceribus approprietas.

Itaq; dum vbique virtutes ligni vitæ constituit Deus, recte Psalmista inquit psal. no. Magna opera domini exquisita in omnes voluntates eius, semper ad scopum præconstitutum opus suum dirigit, siue primo mandato obediat Adam, siue non obediat, idque in summa sapientia, misericordia, bonitate & iustitia.

Postquam pro meo exili intellectu de natura & varietate plantarum egi, vnum est summum naturæ miraculum, quod tam multa quæ sunt in singulis speciebus, verbi gratia, magnitudo, forma, figura, odor, sapor, color, folia, nerui, radices, cortex, vis, & infinita quæ vni plantæ insunt, in tã exigua seminis gemmula, quam dixi, latet: vis enim tota speciei, in illa gemmula absconsa est, cum gemmula illa

nihil in se talium habeat, ne vestigium quidem vllum, sed sit totum homogeneous, & eiusdem planè naturæ appareat, quam obrem mihi rectè iudicare videor, ideam simplicissimam quæ principio formavit semen, adhuc speciem comitari, & eandem operam continuare, quousque cesset generatio. Et hoc est quod Christus dixit: Ioh. cap. 5. v. 17. Pater meus vsque modo operatur & ego operor, quò licet sabbatum à creatione sit, non tamen à sustentatione creaturarum, sed quod opus illud duret vsque ad finem rerum. Non video quid aliud hic dici possit. Qui huius speculationis studiosus est, præcipuè attendat, quæ accidentia cuique speciei sint propria, & horum causas, si potest, perquirat, in primis de figura, & eius incrementum à radice vsque ad summum quo ordine fiat, respiciat, quo pacto per corticem, per venas & nervos foliorum, vsque ad ambitum eorum procedat & distribuatur, & cuiusq; naturæ characterismum proprium, tandem haud dubiè inueniet. Finis tertij diei.

FABRICÆ MVNDI Caput 14.

De luminarium creatione.

QVARTVS DIES INCIPIT.

Creatio luminarium licet quarto demum die perfecta fuerit, primo tamen die creari cœperunt, id liquet, quia non est aliud lumen quod diem à nocte distinguat quam solis. vt v. 14. proprietas illi ascribitur, & iam tres dies elapsi sunt, quare illud lumen, quod primū diem à nocte distinxit, haud dubiè solis futuri lumen fuit sparsum adhuc, sed contractum in hemisphærium cœli, totū chaos ambientis, & ab initio super polis mundi versatilis, ita vt primo die simul cum luce cœlum eiusq; motus creari cœperit, versu enim 4 diuisit Deus lucem a tenebris, quod non nisi collectione luminis in vnā partem cœli, eiusq; circumductione in paradiso, diem & noctem præstare poterat, quia igitur dies noctem sequitur, incidit creatio lucis primum in illam medietatem, quæ erat sub horizonte paradisi, vbi intensior & collectior facta, motu in occasum facto, ab orientali paradisi parte supra eius horizontem ascendit & diem fecit. Quarto autem die collectio substantiæ solis & lunæ & stellarum demum perfecta fuit. Moses enim tempus absolutorum operum describit, quod à perpetua voluntate Dei dependet & definitur. Debit tamen sol, quem cor mundi esse dixi duodecimo cap. ante omnia creari, vt in animalibus, proinde cum prima lucis creatione inchoatus est. Sol autem lucidissimam substantiam nactus dominium dici obtinuit, luna noctis, vt quæ non suo lumine noctem illustrat, sed solis, habet tamen etiam proprium lumen, sed exiguum, etiam in vniuersali eius eclipse, aère claro, adhuc apparet eius circulus, sed luce admodum tenui, stellæ autem & reliqua astra intensius lumen habere videntur, sed longè infra solem. Illud obseruandū est quod luminaria collocata ait in expansione cœli, & v. 7. expansionem vocauit cœlum, vnde colligitur chaos multo minus creatum esse, quam nunc sit mundus, & ex APHAR ac veluti luteo abyssu chai, eductam & extenuatam materiam sursum latam esse, & paulatim vt longius à centro recessit, subtiliorē & nobiliorem factam & expansam, crassiora elementa circumdedisse, ita cœlum empyreum subtilissimū & nobilissimum factum est, vt pote thronus Dei & habitaculum beatorum, sub illo primum mobile cœlum paulo crassius & ignobilius, sub illo reliqui cœli & planetæ, quanto terræ viciniores, tanto densioris ignobiliorisque substantiæ, minus expansæ, ita vt crassissimum sit lunæ cœlum, & conditione elementis proximum. Hæc expansio facit superiora leuiora, & segregatio à crassiore nobiliora. Porro lucida materia quæ astrorum & luminarium substantiæ parabatur, non extensa sed contracta fuit, vt tanto fortius lucentes & conspicua fierent, ita fit vt astra densioris sint substantiæ quam reliquum cœlū, æquè tamen leuis, quod igneæ, & densioris quidem, quo fortior & potentior sit lux & radiorum ab alijs astris proietorum reflexio, quæ noctem illustrat, præcipuè à luna reflexa, solis autem directa lux diem à nocte diuidit. Præter hæc duorū luminarium officia additur, vt sint in signa & tempora & dies & annos. Hic astronomi per signa intelligunt certos syderū aspectus, per quos futura designantur, ac toto errant cœlo, longe maius est cuius causa hæc luminaria sunt condita, quā varia astrologorum vaticinia, nimirū vt homines quos Deus in suo edificio collocauit, omnipotentiam & bonitatem creatoris sui cognoscere discerent, quod Dauid Psal. 18. v. 1. luculenter indicat, dicens: Cœli enarrant gloriam Dei, & hæc (quæ cum admiratione spectantur) opera manuum eius esse annunciat firmamentum. Et Paulus ad Rom. 31. v. 18. in eandem sententiam de gentibus loquens: Quod, inquit, de Deo cognosci potest, manifestum est in illis, Deus enim illis patefecit. Siquidem quæ sunt inuisibilia illius, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, per videntur, ipsaq; æterna eius potentia & diuinitas. Sunt ergo luminaria duo hæc præcipuè in cœlo constituta, vt per hæc Dei opera, omnipotentia, maiestas, & diuinitas creatoris, hominibus innotescerent, non vt vanitati astrologorum seruiant. Sunt præterea data ad designationem temporum, quando illa sunt mutanda, sic finem temporum, & mundi iudicium, indicabunt, cum obscurabuntur ac dissoluentur. Sic tempore passionis Christi, cum tempus legis mutandum esset, admirandam solis eclipsem Dionysius Areopagita vidit. Et Iosue admirandam Dei manum sensit per solem, Iosue cap. 10. v. 13. Sunt item posita vt dies & annos definiant, eorum inquam illuminant terram etiam, stellæ quæ nocte cœlum ornant, & solis annum ambitum suo positu monstrant. Finis quarti diei.

FABRICÆ MVNDI Caput 15.

Secundo gradu rerum creato, iam de tertio agitur, de ijs quæ sunt, vegetantur & mouentur, & primum de ijs quæ ex aquis, quæ minus solidæ sunt substantiæ, facilius crescunt, & minus diuturnæ sunt vitæ, quæ in multas species diuiduntur, & singulæ suæ speciei semen intra se generant, ex quo maturo & proiecto, eadem species nascitur, cuiuslibet autem speciei indiuidua, eisdem semper characteres habent, ad eò vt idem semper sit numerus & figura ossium, idem color, eadem forma corporis & reliquorum membrorum, eadem vis & natura & sapor, quemadmodum & in herbis & plantis: diuersæ autem species, diuersos habent characterismos, in figura vel aliquo accidente differentes, cuius differentiæ si causam colligere possis, propriam cuiusque speciei, naturam propius contemplaberis; propria enim cuiusque speciei natura differentiam characterismi efficit, & hæc illam sequitur, vt ex effectu causam, & ex causa naturam colligere liceat. In volatiliū contemplatione eadem occurrunt consideranda: quia autem auium est solidior substantia, & per consequens viuacior, posterius etiam hoc die earum opus completum est, licet simul formari cœperint, aquis in maria collectis, parata enim cuiusque materia, continuo progressa est creatio, nec cessauit donec perficerentur omnia, & sabbatum ab omni creationis opere adesset; nulla enim causa subest, cur parata materia, creatio rerum suspenderetur, æque multa atque vnum creat Deus, & ordo naturalis rerum creandarum eleganter obseruatur. Astra etiam quæ propius ad vitam conferebant, iam præcedente quarto die perfecta fuerunt, vt operam suam iam validius conferre potuerint, quam cum herbæ crearentur: sic natura rerum creatarum, mox vt parata fuit, suum officium exequi cœpit, & simul omnibus cooperantibus fabrica mundi processit. O admirabilem sapientiam, quæ tot diuersissimarum rerum ordini, naturæ, ornatui, perfectioni & viribus condendis suffecit, sine studio & ratiocinatione: Dixit enim & facta sunt. Proderit hic singularum specierum anatomiam facere, vt in quibus characterismi singulorum differant, cognoscatur, & quo pacto, & quot stationibus in speciem mutetur alimentum, qua statione sanguis creetur in piscibus. Inuenies etiam in piscibus mirabili prouidentia Dei, vesiculam plenam incluso aère, quæ cum pisce incrementum suscipit, cuius officium est, quacunque parte aquæ pendulum sustinere, ne ad fundum corporis grauitate mergatur. Inuenies etiam in foemellis oua multa, quæ attritione ad scopulos facta, aut alioqui naturali vi effusa, speciem multiplicant, & quemadmodum semen plantæ extra matrem (cum in se virtutem specificam habeat) proiectum, in suo elemento, terra aut aqua, eandem speciem profert; ita & hæc oua piscium in aquam proiecta, vitam suscipiunt, & eandem speciem ac characterismum matris exhibent. Aues etiam singularum specierum secare, & internas partes ac munia singulorum perspicere nõ erit inutile, vt causæ characterismorum, & naturæ propriæ origo rectius cognoscatur. In quibus singula oua vicissim procreantur, & tecta duriore crusta (ne vis specifica facilius exhalet) excluduntur, quæ etiam à matre separata suam vim specificam seruant, & foeta calore matris, aut etiam hypocautis, vt in Aegypto vsitatum est spacio sex hebdomadarum aut mensis, suæ speciei aues producunt. Porro maris & foemellæ, sicut cætera animalia, congressu concipiuntur. Potissimum autem hic attendendum est ad differentiam piscium & auium, quod licet vno eodemque die perfecta fuerunt, non tamen ex eadem materia constant, sed quia volatilia similia sunt terrestribus animalibus, vt ex sanguine & tota corporis constitutione manifestum est, plus terræ substantiæ quam pisces habent, vt ex lutosa aqua nata videantur, & pisces ex puriore aqua. Sunt igitur volucra media ordine inter terrestria animalia & pisces, propiora naturæ terrestrium animalium quam piscium, proinde serius hoc die perfecta. Vnum autem in omnibus animalibus obseruatu dignissimum est, quod figuram hominis aliquo modo imitantur, quasi tota natura ad hominis formationem tendente, & in homine demum omnibus numeris perfecta. Caput enim licet longius sit, omnibus ad sensum & motum instrumentis similibus quodam modo dotatum est, cranij ossa similia, spina dorsi spinæ hominis vtcunque respondet, & costæ costis, formatæque sunt omnia membra pro natura & operatione cuiusque. Finis quinti diei.

FABRICÆ MUNDI

Caput decimum sextum.

De animalium terrestrium creatione.

SEXTVS DIES INCIPIT.

Tertij gradus duo genera vidimus, pisces & aues, sequitur nunc tertium genus, animalia terrestria, quæ quo tardius creata sunt, eo similia sunt homini quo ad sensum & motum: in ratione autem homo omnia in vniuersum superat, vt quæ nihil huiusmodi habent. Sunt autem animalia terrestria, alia alijs homini similia, vt de Elephantis scribunt, docile illud animal esse, & ad intellectum quodam modo accedere. Quid de Simia dicemus? quæ actiones humanas imitatur ludibunda, irascitur, ridet, applaudit, cogitabunda olfacit, versando inspicit, quasi deliberans si esui conueniat, nuces dentibus confringit velut homo, & interim

dum sua agit, circumspicit quid astantes moliantur, caput, pedes, & manus similes admodum humanis habet, & per omnia plurimum inter animalia characterismos imitatur hominis; huius ratione consultum est illius anathomiam diligentissimè perspicere, & examinare quantum interior dispositio, & in quibus ab hominis interioribus differat, quo animales virtutes, ex interiorum characterismo, innotescant. Existimo enim illas ab hoc dependere, aut speciatim à natura inditas, per hūc tanquam idoneum instrumentum in opus excitari, quod tamen ambiguum videtur. Apparet enim vnumquodq; in se suæ naturæ principium quoddam habere, quod tamen cum intereunte interit, ita vt causa cuiusque naturæ ipsi rei concreata sit, & non aliunde insit. Facienda est autem cuiusque speciei anatomia, quò omnium inter se animalium differentia interna perspiciatur, & differentia virtutum animalium ex diuersitate characterismorum innotescant: sic inuenies quibus de causis virtutes animales excellentiores sint in volatilibus quam in piscibus, in terrestribus animalibus quam in volatilibus, in homine quam in terrestribus animalibus, & deprehendes elegantissimum ordinem à minus solidis ad solidiora, ab imperfectiore ad perfectiora, à minus viuacibus ad viuaciora, à temporarijs ad æterna. Vescuntur omnia animalia è terra natis, vnumquodque quod suæ naturæ conuenientius est, cuius naturaliter delectum habet, & hoc scire est vtile. Etsi enim natura cuiusque, alimentum in suam speciem mutat, aliquid tamen virtutis inest herbis & fructibus, quod autem ad suam naturam vtunque flectit & immutat, præcipuè vbi est affinitas naturarum, & digestio facilis, quinetiam venena immutant, sed vi contrariæ naturæ, & corrumpunt. Aues etiam piscibus vescuntur tanquam cognatione affinitatis, & vnumquodq; suæ naturæ propinquiore gaudet, eadem specie excepta, quæ à singulis animalibus colitur, præterquam ab homine suæ originis oblito. Habent venenosa animalia, præterquam quod naturam alicubi vtilem possident, hoc commodi, quod passim venena ad se trahunt, ipsæque aluntur, ipsa autem ab alijs absumentur sine noxa, ita natura animalium incolumitati prouidit. Vna autè hic relinquitur quæstio soluenda: vtrum ea quæ nunc est, animalium natura & conditio futura fuerit, si homo non peccasset? Moritura haud dubiè erant absoluto vitæ periodo, & sibi mutuo in cibum futura, alioqui multiplicationem illorum mundus non potuisset capere, & quorsum immortalia fuissent, cum tantum seruitio hominis destinata essent, cum tot indiuidua multiplicata nulli vsui erant futura? hominem autem reuerita fuissent ei que obedientia, Gen. enim 1. cap. v. 28. 29. 30. constituit Deus Adamum dominum omnium quæ sub cœlo sunt. Et Gen. 2. v. 21. fecit Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, quas mortua animalia procul dubio dederant, cessauerat enim Deus iam antea creare.

FABRICÆ MVNDI

Caput decimumseptimum.

De hominis creatione, & prima ac principali creationis intentione.

Quartus gradus creandorum & perfectissimus, est homo, in cuius vsum & seruitium hætenus omnia creata sunt, & quemadmodum illa omnia inter se ordinem & harmoniam ad mutuam opem habent, ita & hæc simul omnia ad hominem certam in natura, qualitibus & operationibus conformitatem & harmoniam habent, & propterea homo microcosmus à græcis appellatur. Est autem hæc conformitas & harmonia, quantum ad animal hominis attinet. Porro nobilius quiddam multò in homine est, quod omnium creaturarum dignitatem excedit, nimirum anima rationalis, secundum quam ad similitudinem & imaginem Dei conditus est, & quia homo secundum substantiam est animal rationale, & benedictionem accepit vt crescat & multiplicetur, generatione videlicet suæ speciei: non est dubium, quin ex ea benedictione, etiam generandi animam rationalem, potentiam acceperit, quæ præcipua est speciei pars, quam in singulis hominibus de nouo creari minime conuenit, cum 7. die Deus ab omni creationis opere cessauerit, & sabbatum egerit. Et sunt in hoc inferiore mundo adhuc reliquæ eius materiæ, ex qua cœlestia & supercœlestia creata sunt, vt sit superioris mundi ad inferiorem naturalis inclinatio & sympathia, & inferioris ad superiorem respectus & desiderium, hinc enim & superiorum ad inferiora procliuitas & cooperatio dependet. Nobilissimum autem quod in superiore est mundo, est cœlum empyreum, siue aquæ supercœlestes, ex quo creatos ostendi angelos, vt etiam ex huius in hoc inferiori mundo reliquijs, generari possit anima rationalis; & quid ni possit, cum ex multo crassiore & ignobiliore materia terræ aurum, quod est incorruptibile generetur. Aeterna igitur & immortalis anima multò magis ex supercœlestium aquarum reliquijs generari potest, vt sit similis angelis, & benedictio ac mandatum Dei ad generandum, ac multiplicandam speciem, potentiam generandi animam ex talibus reliquijs dedit. Iam vide quæ dona spiritus sancti siue Dei, sint in hac anima: sunt intellectus, ratio, iudicium, memoria, amor verè boni, iustitia, gaudium in spiritu sancto, libera electio voluntatis, & si quæ sunt alia. In his enim similitudinem Dei habet, & imaginem in immortalis animæ rationalis substantia. Creatus autem est homo hoc ordine & modo. Primum ex A P H A R siue luto figuram humanam plasmavit, in qua haud dubiè ea viscera quæ primum in generatione sunt, vt cor, deinde epar, & quæ immediatè à corde pendent, formari cœperunt, quibus formatis inspirauit,

inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Per os & nares viuientia omnia spiritum attrahunt, quo cor accenditur vita & motu, ita per nares & os flauit spiritum, in quo haud dubiè erat ex reliquijs aquarum supercœlestium, aut prius in corporis compage aliquid earum conceptum erat, ex quo anima rationalis à comitante spiritu sancto tandè formata est, prius tamen per communem aërem vita animalis procurata est, non enim eadem anima rationalis est, & animal viuificans, siquidem diuersa habent munia, & præeunte animalis anima, manet rationalis, & est animalis anima certa harmonia & communis operatio interiorum viscerum, ad vitam animalis conspirans, rationalis autem imago diuinæ essentiae. Quod autem animalia vitam sunt nacta, simili aëris flatu operante spiritu Dei haud dubiè factum est, tametsi id non dicatur, in similibus enim similiter Deum operatū esse facile intelligitur. Dona quæ anima rationalis secum attulit, necessaria erant in homine, si imago Dei esse debebat, vt opera Dei contempleretur, & creatorem suum agnosceret, veneraretur & coleret, cognitio enim Dei requirebatur ad scopū creationis hominis, quæ enim beatitudo ei apud Deum fuisset sine eius cognitione? Cum ergo summam Dei potentiam & bonitatem cognosceret, & si quis illi esset contemplatio & familiaritas Dei, voluit Deus in illo experiri, an qui maximis donis ab illo ditatus erat, quibus Deo obsequi poterat, Deum creatorem suū agnosceret ac reuereretur: voluntariam enim & spontaneam obedientiam & dilectionem requirebat tam beneficus pater, qua colendus esset, & gratum ille Deo obsequium fecisset: facillimum illi præceptum imposuit, ne ex vna arbore, vbi tam multæ erant optimorum aspectu & sapore fructuum ederet, ab ea sola abstineret, & credibile est illum Deo aliquandiu obsequutum esse, non enim vna hora tantum, vt sentiunt quidam, aut diebus aut hebdomadis aliquot in paradiso permansit. Quin potius verisimillimum est aliquot annis in eo Dei voluntate permansisse, vt sentit Georgius Cedrenus, quo opera Dei adminiculo Spiritus sancti & contemplatione diuturniore firmiter edoctus, illa posteris suis enarrare posset. Cnm igitur longissimæ tum essent vitæ homines, vera Dei doctrina paucorum traditione, nimirum triū, Adam Mathusalem, Noe, ad Abraham peruenit, cuius deinde sacro cum Deo foedere, facile ad Mosem vsq; in posteris Iacob reseruata est. Verum sub eius ortum nimium inualescente idololatria, voluit Deus per Mosem primorum operum suorum descriptione, homines ad vnus Dei agnitionem & cultum reducere. Genesim igitur mundi, quam ille partim ex traditione, partim ex reuelatione Spiritus sancti descripsit, hic contemplari est propositum, quo veram & integram totius orbis descriptionem, quam indagamus, assequamur. Fuit illi proculdubio frequentius cum Deo colloquiū, in quo de creatione mundi, de natura rerū, de Dei proposito, & alijs, quæ homini scitu erant necessaria, eruditus fuit, adduxit illi Deus animalia, vt singula perspiceret & nomina imponeret iuxta naturam eorum, quæ tam exiguo temporis spacio fieri non poterant. Author est Georgius Cedrenus in compendio historiarum, antiquos quosdam sentire, quod Adam septimo demum anno peccarit, & paradiso eiectus fuit, & efficacibus rationibus id probabile esse ostendit.

F A B R I C A M V N D I Caput 18.

De lapsu Adami.

INterea dum paradysum habitaret Adam, familiarior Deo factus, forte non satis grauius præceptum Dei ponderans, satanæ aures arrexit, & diu patienter audiuit, qui inimicus factus Deo, quod iusto eius iudicio cœlo eiectus esset, homini insidiatus est, persuasit ei mandatum Dei in alium finem, quem ipse à Deo non audisset, datum esse, quum tamen sciret Deum creatorem suum veracem & iustum esse, nec frustra mandatum dedisse, serpentem vero mendacem, & iuste cœlo eiectum esse. Non enim dubium est, quin multam cum Deo in paradiso conuersationem & varia colloquia habuerit, in quibus de creatione & scopo rerum omnium & natura edoctus fuit, potentiam etiam Dei ex tam sapienti creatione, & recto serpentis iudicio agnouit, vt merito serpentem non audire debuerit: fecit insipienter, in hoc tamen contra Deum non peccauit, quia Deus hoc non prohibuerat. Etenim faciebat ad maiorem Dei gloriam, si Adam tentatus non peccasset, tum enim certum testimonium homo exhibuisset de se bene creato, vt erant omnia valde bona Gen. 1. v. 31. Poterat serpentis sermonem interrompere, eumq; abicere, & non peccasset. Initium quidem ad peccandum, non tamen peccatum fuit, quod satanæ aures præbuit, Deus enim hoc non prohibuerat, & adhuc potestatem contradicendi obtinebat, sed diutior patientia & familiaritas consensum peperit, & continuo peccauit transgrediendo mandatum, quo offensus Spiritus sanctus, illum suis donis quæ in creatione acceperat, & à spiritu donec non peccaret, sustentabantur, reliquit, Deo euentum spectante, at non approbante, quia prohibuerat, Adamo vero de sua constantia experimentum faciente. De hoc lapsu verisimè & planissimè scribit Ecclesiasticus cap. 15. v. 16. Deus hominem creauit ab initio, eumque arbitrio consilij sui permisit, si volueris mandata seruabis, optimæq; voluntatis fidem præstabis. Ignem & aquam tibi proposuit, ad vtrum voles manum tuam porrigere, vita simul & mors proposita sunt homini, & vtrumcunque placuerit dabitur illi. Porro cum eum peccaturum Deus præsciret, cur non talem creauit, qui labi non posset? Deus omnia bene & paternè fecit, gratia erat, quod tam insignibus animi dotibus ornatus fuit, vt facile tam leui mandato obedire posset, & merito homo pro tantis donis suo creatori obediendo gratus esse debebat. Poterat ergo, vt asserit Ecclesiasticus, stare si voluisset, quod autem cecidit, illius est culpa, non prædestinantis aut volentis Dei, Deus enim omnia valde bona creauerat, & paternè disposuerat. Cum ergo peccauit, Spiritu sancto, qui antea illi familiariter cohabitabat, à quo vitam habebat non interituram si, non peccasset, priuatus est, qui

qui illum in vita sancta, gratia & fauore Dei sustinuerat, derelictus ergo familiari Spiritus sancti praesentia, nihil in se sensit quam affectiones carnis, à qua pertractus eius animus, vt ex Paulo liquet Rom. 7. v. 15. & sequentibus vsq; ad 24. factus est enim & ipse carnalis, hoc est concupiscentijs carnis addictus, vt in eadem constitutus hypostasi. Dicit enim aliam esse legem siue necessitatem in carne quàm in animo, & eam animum captiuum in seruitutem trahere. Porro quod captiuum fit, non est sui iuris, sed alterius potestati subijcitur. Indicat igitur animum principio non fuisse carnalem, sed talem euasisse, cum captiuus fieret carni. Hanc peccati originalis originem planè necessarium est scire & obseruare, ne animū ab initio carnalem creatum esse, aut fragilem & impotentē malis resistendi, hoc enim creatoris impotentiam argueret, vt qui ad conceptum scopum, hominem idoneum creare non posset, & eius potestatem violaret. Iam quæ calamitates homini ex hoc peccato ortæ sint, disce ex loco Pauli allegato, capit. 7. Si enim tantum potuit caro in tot donis ornatum animum, & à Spiritu sancto custoditum, quid non posset in eundem iam sibi captiuum factum, & à spiritus familiaritate desertum? Audi quid Apostolus Rom. 3. v. 12. de omnibus tam Iudæis quam gentibus dicat. Omnes deflexerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui exerceat bonitatem, non est vsq; ad vnum. De natura humana loquitur sola, sed quando in Christo est, & à Spiritu sancto adiuuatur homo, non est talis, naturalia dona animi, intellectus, ratio, iudicium, memoria, &c. dona non sufficiunt, nisi adsit spiritus, horum sustentator & gubernator. Est autem carnis concupiscentia, non tantum priuatio iustitiæ, sed vera inclinatio ad ea quæ carni placent, proinde cum animus eiusdem inclinationis fit confors, nō solum priuatur iustitia, sed habet positiuum malum, nimirum perpetuam inclinationem ad carnis placitum, vnde omnia peccata oriuntur, & propterea dicitur illa inclinatio peccatum originale. Quod si priuatio tantum iustitiæ esset, non habuisset Paulus occasionem exclamandi. Miser ego homo quis me eripiet ex corpore mortis huius. Rom. 7. Renatus enim animo iam creptus erat. Atqui etiam in renatis adhuc hæret peccatum originale, hoc argumentum est, peccatum originale plus esse quam priuationem & malum in natura hærens, quod per generationem propagatur. In peccatis, inquit Psalmista, concepit me mater mea. Præuidens autem Deus, hoc peccatum in homine oriturum, dixit. Quacunque die ex ligno scientiæ boni & mali ederis, moriendo morieris, morte enim corporis hoc peccatū delendum erat. Itaq; omnibus semel mori lex est, quo quod præter creationem est deleatur in saluandis. De paradiso, vbi fuerit, & quæ eius flumina, in veteri geographia restituta demonstrabo. Homines extra paradysum creati in illum translati fuerunt.

FABRICÆ MVNDI Caput 19.

De secunda & subalterna creatoris intentione in creando homine.

Quia peccaturum Deus hominem præuidit, ne frustra esset tam sapiens rerum omnium creatio & ad destinatum finem scopus, quem Adam peccando violauit, nouo beneficio hominis lapsum refarciuit, viam constituit, qua à peccato liber, pristinae conditioni restitueretur, & procederet prima creationis intentio, filium suum carnem assumpturum promisit, qui pro peccato Adami, quo omnes a generatione tenebantur, satisfaceret, Deum patrem pacaret, & Spiritus sancti auxilium iterum impetraret, quo promisso & credito eadem qua prius intentione vitam æternam assequeretur. Ex hac præscientia mirabili Deus vsus prouidentia, ita creationem omnium absoluit, vt in utroque statu, obedientiæ & lapsus, homini ad vitam æternam consequendam seruaret, ita vt nihil frustra à Deo fieret, tantum maneret mors carnis, quæ peccato originali debebatur, quo illud tolleretur planè ab homine, & purus totus, vt creatus erat, ad Deum veniret, in finem ad quem conditus erat. Porro quia per peccatum originale omnes tenebantur, vt ostendi præcedente capite, quo minus per dona naturæ ad Christum venirent, ordinauit Deus poenitentiam, baptismum & synaxin, præcipua sacramenta, quibus homo coram toto mundo se Christo dederet, & fide eius pro peccatis hominū sacrificiū approbaret & acceptaret, quo contra vim peccati armaretur, hoc solo medio à peccati originalis potestate liberaretur, & contra eius vim, auxilium Spiritus sancti impetraret, durat tamē pugna cum peccato, quo ad viuimus, donec illud per mortem carnis (in qua eius origo pender) aboleatur, ideoq; mors carnis à Deo iniuncta est, propter lapsum Adami, vt peccatum illud, quod præter creationem est, radicitus tolleretur, quo facto saluus est homo, non tamen patet accessus ad Deum patrē, nisi per Christum, Ioh. 3. v. 13. scriptum est. Nemo ascendit in cælū, nisi filius hominis qui descendit de cælo. Via à Christo aperienda erat. Et oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam Luc. 24. v. 26. Ergo vt hoc hic non recte à multis controuersum adijciam, ante incarnationem Christi, nemo piorum patrum in cælū ascendit, sed certo loco in gaudio & felici expectatione seruabantur, vsq; ad Christi aduentum. Hunc locum vocabant patres limbum, non inferni, sed paradisi cælestis opinor, in quo Abraham, tanquam pater fidelium nominatissimus erat, in cuius sinum siue congregationem Lazarus post mortem ab angelis deportatus est. Post Christi mortē vero in cælum adducti sunt, secundum eius testimonium. Pater volo vt vbi ego sum, illic & minister meus sit. Proinde ascendit Iesus Christus suo tempore, cum hac præda & captiuitate magna in cælum. Peccatum ergo hoc originale & pugna cum illo, durat vsq; ad mortem carnis, sed per fidem in Christum contra illud munimur & seruamur auxilio Spiritus sancti, quemadmodum Adam seruandus erat, si non peccasset. Propter eius pugnam cum animo hominis exclamat Paulus. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius, (quæ ab illo intentatur) Gratias inquit ago Deo meo per Iesum Christum, quem pater saluatorem dedit, & per spiritum suum adiutorem, donec in morte carnis planè aboleatur. **F I N I S.**